

تحلیل سیاسی هفته (۵۴)

انفجارهای قفقاز شمالی و افزایش چالش‌های امنیتی در روسیه

مقدمه

اقدامات خرابکارانه اخیر در روسیه به‌ویژه در منطقه قفقاز شمالی، باعث شده تا دولت این کشور و به‌ویژه ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه با چالش‌های امنیتی بی‌سابقه‌ای مواجه شود. وقوع انفجارهای انتحاری در ایستگاه راه‌آهن شهر ولگوگراد در قفقاز شمالی در روز هشتم دی‌ماه و نیز وقوع انفجار انتحاری دیگر در یک اتوبوس در همین شهر در فردای آن روز در واقع به‌مثابه نوعی قدرت‌نمایی گروه‌های تروریستی تکفیری فعال در این منطقه ناآرام است.

انگیزه‌ها

۱. شاید بتوان این حملات را که به احتمال قوی با رشته‌ای از حملات در آینده دنبال خواهند شد، به تشدید فشارها بر دولت روسیه و شخص پوتین برای تغییر موضع این کشور در قبال سوریه مرتبط دانست. چندی قبل بندر بن‌سلطان مسئول دستگاه امنیتی عربستان در دیدار با پوتین به وی هشدار داده بود که در صورت تغییر موضع روسیه در قبال سوریه، حاضر است امنیت برگزاری المپیک سوچی را تضمین نماید. اظهارات بندر بن‌سلطان در واقع اشاره تلویحی وی به نفوذ عربستان بر گروه‌های تروریستی تکفیری قفقاز شمالی به‌ویژه چچنی‌ها و داغستانی‌ها و امکان بهره‌گیری از آنها برای ایجاد بی‌ثباتی و ناامنی در روسیه به‌ویژه با توجه به برگزاری المپیک سوچی است که برای پوتین از اهمیت زیادی برخوردار است. در واقع مسائل امنیتی و به‌ویژه لزوم اتخاذ تدابیر ضدتروریستی، روس‌ها را وادار کرده که با تشدید تدابیر و سختگیری‌های جدید از ورود تروریست‌های احتمالی به داخل این کشور از دیگر کشورهای منطقه خارج نزدیک جلوگیری نمایند. ولی مشکل روس‌ها در جایی است که اتباع خود این کشور یعنی اهالی قفقاز شمالی در قالب اقدامات مسلحانه گروهی و یا اقدامات انفرادی انتحاری حملاتی را انجام دهند که ضربه‌ای مستقیم به ثبات سیاسی و امنیتی روسیه محسوب شود.

۲. از سوی دیگر پوتین در داخل این کشور با موجی از مخالفان مواجه است که بیش از پیش نحوه زمامداری وی را به چالش کشیده و او را متهم به اقتدارگرایی و تمرکزگرایی می‌کنند. دولت روسیه در مقابل، این اعتراضات و مخالفت‌ها را ناشی از نفوذ و القانات خارجی به‌ویژه غربی‌ها تلقی می‌کند. با این حال پوتین سعی کرده در هفته‌های اخیر با برخی اقدامات نمادین و تبلیغاتی از قبیل آزاد کردن میخائیل خودروفسکی یکی از ثروتمندترین افراد روسیه و معروف‌ترین مخالف وی و در عین حال عفو دختران عضو یک گروه موسیقی و نیز آزاد کردن چند تن از اعضای گروه صلح سبز که به دلیل ورود غیرقانونی به یک سکوی نفتی روسیه زندانی بودند، رویکردی آشتی‌جویانه در قبال مخالفان و نیز منتقدین غربی خود اتخاذ نماید. این مسئله به‌ویژه با توجه به تهدید برخی کشورهای غربی برای عدم حضور و یا حضور کم‌رنگ در المپیک زمستانی سوچی معنا پیدا می‌کند. با این حال حداقل در عرصه امنیتی و موضوع مقابله مؤثر با فعالیت‌ها و عملیات‌های گروه‌های تکفیری در قفقاز شمالی و اقدامات مخرب آنها در دیگر نقاط روسیه می‌توان گفت که مسلماً دولت این کشور با چالش‌های سختی برای مقابله و سرکوب آنها مواجه خواهد بود.

واکنش‌ها در داخل روسیه

۱. ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه در اولین اظهارنظر بعد از حوادث تروریستی اخیر در شهر ولگوگراد وعده داد که ریشه تروریسم را نابود کند. پوتین در واکنش به دو حادثه تروریستی اخیر بر ایستادگی کشورش تا نابودی کامل تروریسم تأکید کرد. دولت روسیه اعلام کرده که این اقدامات به منزله تلاشی ازسوی تروریست‌ها برای گشودن یک جبهه داخلی، ایجاد هرج و مرج و خونریزی و برانگیختن دشمنی بین مذهبی و ایجاد اختلاف در جامعه روسیه است. از دیدگاه مقامات ارشد روسیه در حال حاضر تروریسمی که بر مبنای تفکر سلفی و تکفیری در قفقاز شمالی شکل گرفته و خواسته اصلی آن ایجاد امارت قفقاز است، عامل اصلی اقدامات تروریستی محسوب می‌شود. بدین ترتیب می‌توان گفت جدایی‌طلبی به‌ویژه در قفقاز شمالی از اصلی‌ترین تهدیدات امنیت ملی روسیه محسوب می‌شود و به همین لحاظ اقدامات قانونی برای مبارزه با آن شکل گرفته است.

۲. در این راستا چندی قبل رئیس‌جمهوری روسیه مصوبه‌ای را امضا کرد که براساس آن ترویج جدایی‌طلبی جرم محسوب می‌شود. به موجب این مصوبه که در روز دهم دی‌ماه (۳۱ دسامبر) با امضای ولادیمیر پوتین به قانون تبدیل شد، کسانی که اقداماتی را ضد تمامیت ارضی روسیه ترویج کنند، با مجازات ۵ سال حبس و جریمه ۹۲۰۰ دلاری روبه‌رو می‌شوند. پیش‌نویس این قانون توسط حزب کمونیست به دومای روسیه تقدیم شده بود و قانونگذاران روسی امیدوارند با اجرایی شدن آن حمایت از حرکت‌های جدایی‌طلبانه در قفقاز شمالی کاهش یابد. مخالفان اما این قانون را موجب افزایش مشکلات در جامعه روسیه می‌دانند. پوتین همچنین لایحه‌ای را امضا کرد که براساس آن با وبسایت‌هایی که افراط‌گرایی را رواج می‌دهند، برخورد می‌شود. بدین ترتیب سایت‌هایی با این گونه مضامین به درخواست دادستان کل روسیه مسدود می‌شوند.

۳. مسلمانان روسیه در قبال انفجارهای اخیر موضعی منفی اتخاذ کردند. در این راستا شورای مفتی‌های روسیه (عالی‌ترین نهاد اسلامی این کشور) روز چهارشنبه ۱۱ دی (۱ ژانویه) در بیانیه‌ای با محکوم کردن انفجارهای اخیر در شهر ولگوگراد اعلام کرد: دین اسلام مخالف ترور است و هرگونه مظاهر تروریستی را محکوم می‌کند. در این بیانیه آمده است: دین اسلام و امت اسلامی تروریست‌ها و قاتلان افراد بیگناه را محکوم می‌کنند و مجازات الهی در انتظار این افراد است، زیرا در قرآن کریم تصریح شده است که هرکس مرتکب قتل عمدی شود در آتش جهنم خواهد سوخت.

قوانین سختگیرانه علیه مهاجران آسیای مرکزی و قفقاز

انجام اقدامات تروریستی در قفقاز شمالی طی سال‌های اخیر باعث شده که مسکو قوانین سختگیرانه‌ای علیه مهاجرانی که از حوزه خارج نزدیک وارد این کشور می‌شوند اعمال کند. هر چند روسیه با توجه به روند فزاینده کاهش جمعیت، اعلام کرده نیازمند نیروی کار مهاجر آسیای مرکزی و قفقاز است، اما در اقدامی برخلاف این سیاست، به تازگی قوانین سختگیرانه‌ای نسبت به مهاجران کشورهای همسود اعمال کرده است. در حال حاضر، روسیه با یک بحران جمعیتی مربوط به کاهش چشمگیر جمعیت به‌ویژه در بین گروه‌های سنی مناسب برای کار مواجه است، به نحوی که، ورود نیروی کار خارجی، منبع انسانی مناسبی برای تأمین نیاز مسکو به نیروی کار محسوب شود. در واقع ملاحظات کاری و نیاز فزاینده به نیروی کار، باعث شده تا مهاجرت بدون ویزا به روسیه برای شهروندان کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز مسئله‌ای سهل و ساده باشد. علیرغم اینکه طول مدت اقامت این مهاجران در روسیه محدود است، اما روش‌هایی برای طولانی کردن این مدت و همچنین به دست آوردن حق کار در روسیه وجود دارد. این درحالی است که دیمیتری مدودف نخست‌وزیر روسیه، ضمن تأکید بر نیاز مسکو به نیروی کار مهاجر متخصص آسیای مرکزی،

تأکید کرده است که این کشور تصمیم ندارد برای کشورهای آسیای مرکزی نظام ویزا را برقرار کند، با این همه مدودف ضمن تأکید بر حفظ نظام لغو روادید با کشورهای عضو شوروی سابق، بر این مسئله نیز اصرار ورزیده است که باید تمام مقررات مرزی اجرا و همه اسناد، از قبیل شناسنامه و بیمه ثبت گردد. به گفته مدودف، هرچند وجود نیروهای مهاجر کاری در کشور روسیه ضروری تلقی می‌شود، اما مهاجرانی که با انجام اعمال خلاف، قانون را نقض می‌کنند، باید مجازات و یا از کشور اخراج شوند. این در حالی است که در داخل روسیه به دلایل مختلف جو ضدبیگانه و خارجی‌ستیزی اوج گرفته است که اینک ماه گذشته، چندین هزار نفر از ملی‌گرایان روسیه در مسکو، علیه حضور مهاجرانی که عمدتاً از کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز در این کشور حضور دارند، تظاهرات کردند.

به نظر می‌رسد مسائل امنیتی و به‌ویژه لزوم اتخاذ تدابیر ضدتروریستی، روس‌ها را وادار کرده که با تشدید تدابیر و سختگیری‌های جدید از ورود تروریست‌های احتمالی به داخل این کشور جلوگیری نمایند. این ملاحظه به‌ویژه با توجه به درپیش بودن المپیک زمستانی سوچی در فوریه ۲۰۱۴ و اهمیت فراوانی که مقامات ارشد روسیه و به‌خصوص ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور برای برگزاری کامل و بدون حادثه آن قائلند، بیش از پیش مهم جلوه می‌کند.

ارزیابی نهایی

۱. منطقه قفقاز شمالی از جمله چین، اینگوش و داغستان مدت‌هاست دستخوش ناآرامی و خشونت است. این ناآرامی‌ها عمدتاً توسط گروه‌های وهابی و تکفیری انجام می‌شود. در جریان اقدامات تروریستی این گروه‌ها که به صورت انفجارهای انتحاری و نیز انواع اقدامات مسلحانه علیه مراکز نظامی و غیرنظامی انجام می‌شود تاکنون صدها تن کشته و هزاران نفر مجروح شده‌اند. گروه‌های وهابی و تکفیری مدعی پیروی از اسلام راستین هستند و دیگر مسلمانان را تکفیر کرده و کشتن آنها را مباح می‌شمارند. آخرین موارد اقدامات غیرانسانی این گروه‌ها وقوع انفجارهای انتحاری در شهر ولگوگراد در قفقاز شمالی بود. با توجه به ماهیت گروه‌ها و جنبش‌های وهابی و تکفیری و مشی آشتی‌ناپذیر آنها می‌توان پیش‌بینی کرد که اقدامات تروریستی این گروه‌ها همچنان تداوم خواهد یافت. در واقع تکفیری‌ها قصد دارند دولتی به‌اصطلاح اسلامی در قفقاز شمالی ایجاد کنند و دوکو عمروف رهبر تکفیری‌ها که دشمن شماره یک مسکو است در ماه ژوئیه در پیامی ویدئویی درخواست طراحی و اجرای حملات توسط طرفداران خود را مطرح کرد. به گفته وی به هر طریق باید مانع برگزاری بازی‌های المپیک زمستانی سوچی شد.

۲. عربستان سعودی در راستای گسترش نفوذ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود نقش مهمی در افزایش بی‌ثباتی و خشونت در قفقاز شمالی و دیگر نقاط روسیه ایفا می‌کند. هدف عربستان از این گونه اقدامات در واقع تحت فشار قرار دادن دولت روسیه برای تغییر سیاست‌های منطقه‌ای خود به‌ویژه در قبال سوریه است. اکنون عربستان بیشترین کمک‌ها را به گروه‌های تروریستی تکفیری در سوریه مانند جبهه‌النصره، دولت اسلامی عراق و شام (داعش) و جبهه اسلامی می‌کند. با این همه این گروه‌ها در وهله نخست درگیری‌های داخلی با هم دارند و در وهله دوم شکست‌های بزرگی را از ارتش سوریه متحمل شده‌اند. در این میان عربستان چاره را در تغییر سیاست کشورهای حامی سوریه به‌ویژه روسیه و ایران می‌داند و در این راستا سعی دارد با عملیات خشونت‌آمیز، این دو کشور را وادار کند تا سیاست جدیدی را در قبال مسئله سوریه در پیش بگیرند. در این راستا انفجار اخیر سفارت ایران در بیروت که عامل اصلی آن یک تبعه عربستانی به نام ماجد الماجد بود و از سوی دیگر انفجارهای اخیر در قفقاز شمالی به روشنی دست سعودی‌ها را در این حوادث نشان می‌دهد.

۳. دولت روسیه اکنون با واقعیتی تلخ به نام دخالت‌های مخرب عربستان سعودی در امور داخلی خود مواجه است. ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور این کشور از مدت‌ها قبل و با هشدارهای که بندر بن‌سلطان رئیس دستگاه امنیتی عربستان مطرح کرد به احتمال زیاد منتظر اقدامات عملی سعودی‌ها بود. با این حال طرح علنی این مسئله از سوی پوتین باعث می‌شود تا روسیه واکنش‌هایی را علیه عربستان تدارک ببیند. پیش از این مسکو در تهدیدی آشکار به ریاض درباره بمباران این کشور هشدار داده بود. پوتین در اظهارات اخیر خود تأکید کرد که پاسخ ما طوری خواهد بود که نقشه خاورمیانه را تغییر خواهد داد. وی همچنین رژیم حاکم بر عربستان را رژیم تروریستی توصیف کرد. با وجود این تهدیدها، بسیاری از کارشناسان تأکید دارند که روسیه گزینه‌های چندانی علیه عربستان در اختیار ندارد. شاید از دیدگاه روس‌ها بهترین پاسخ عملی به اقدامات سعودی‌ها، افزایش نقش و کمک‌های روسیه به دولت سوریه و در نتیجه تحمیل شکست‌های هر چه بیشتر بر گروه‌های تکفیری باشد که حامی اصلی آنها عربستان است.

در عین حال باید تصریح کرد که روسیه و یا ایران با اقدامات خشونت‌آمیز عربستانی‌ها حاضر به دست کشیدن از دولت سوریه نیستند و کماکان بر پشتیبانی از دولت قانونی این کشور و لزوم حل و فصل نهایی بحران سوریه از طریق سیاسی تأکید می‌کنند.